

БАТЛАВ



УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН Б.БАЯРСАЙХАН

ЦАХИМ ОРЧИНД ХҮҮХДИЙН ЭРХИЙГ ХАМГААЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

Нэг.Хуулийн төсөл боловсруулах үндэслэл, шаардлага

Цахим орчинд хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хуулийн төслийг боловсруулах дараах хууль зүйн үндэслэл болон практик шаардлага байна.

1.1.Хууль зүйн үндэслэл

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арванзургадугаар зүйлийн 11 дэх хэсэгт "... Гэр бүл, эх нялхас, хүүхдийн ашиг сонирхлыг төр хамгаална" гэж, Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 24 дүгээр зүйлийн 1-д "Аливаа хүүхэд арьс үндэс, арьсны өнгө, хүйс, хэл, шашин шүтлэг, үндэсний буюу нийгмийн гарал, хөрөнгө чинээ болон төрсөн байдлаар алагчлагдахгүйгээр өөрийн гэр бүл, нийгэм, төрийн зүгээс насанд хүрээгүйнхээ хувьд шаардлага бүхий хамгаалалт эдлэх эрхтэй" гэж, Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийн 19 дүгээр зүйлийн 1-д "Оролцогч улсууд эцэг эх, хууль ёсны асран хамгаалагч, хүүхдийг асран халамжилж байгаа бусад хүн хүүхдийг бие бялдар, сэтгэл зүйн хувьд бүхий л хэлбэрээр дарамтлах, доромжлох, сөргөөр ашиглах, хайр халамжгүй орхих, зүй бусаар хандах, хэрцгийгээр харьцах, албадан хөдөлмөрлүүлэх буюу бэлгийн хүчирхийллээс хамгаалах зорилгоор хууль тогтоох, захиргааны, нийгмийн болон гэгээрлийн бүхий л шаардлагатай арга хэмжээ авна" гэж тус тус заасан.

Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.2-т "Харилцаа холбооны зохицуулах хороо, цагдаагийн төв байгууллага хүүхдийн хөгжил, эрүүл мэнд, хүмүүжил, төлөвшилд сөрөг нөлөө үзүүлэхүйц тоглоом, ном, урлагийн бүтээл, мэдээ, мэдээлэл, зар сурталчилгаа, цахим сүлжээнээс хүүхдийг хамгаалах талаар зөвлөмж, зааварчилгааг олон нийтэд тогтмол мэдээлж, үйл ажиллагаанд нь хяналт тавьж ажиллана", 8.6-д "Интернэтийн орчинд эрх эзэмшиж байгаа иргэн, хуулийн этгээд хүүхдэд зориулсан тусгай багцын үйлчилгээтэй байх бөгөөд үйлчилгээний гэрээ байгуулахдаа тухайн этгээдийн асран хамгаалалд 18 нас хүрээгүй хүүхэд байгаа эсэхийг заавал асууж, насанд хүрэгчдэд зориулсан тусгай сувгийн үйлчилгээг хэрэглэх эсэхийг тохиролцоно" гэж тус тус заасан.

Хүүхдийн эрхийн тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.1-д "Хүүхэд гэмт хэрэг, зөрчил, хүчирхийлэл, бие махбодийн шийтгэл, сэтгэл санааны дарамт, үл хайхрах байдал болон мөлжлөгийн аливаа хэлбэрээс нийгмийн бүх орчинд

хамгаалагдах эрхтэй”, 7.3-т “Хүүхэд өөрийн нэр төр, гэр бүлийн амьдрал, хувийн мэдээлэл, орон байрны халдашгүй байдал, хувийн орон зайгаа хамгаалуулах эрхтэй” гэж тус тус заасан.

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогод “Хүүхдийн эрх, хөгжил, хамгааллын тогтолцоог бэхжүүлж, хүүхэд, гэр бүлд ээлтэй, тэгш боломж бүхий нийгмийн хамгааллын бодлогыг хэрэгжүүлэн, олон үндэстний гэр бүлээс гаралтай, хөгжлийн бэрхшээлтэй, шилжин суурьшигчид, эмзэг болон эрсдэлт бүлгийн гэр бүлийн хүүхдүүдийн тэгш эрх, аюулгүй байдлыг хангана. Монгол хүний хөгжлийн цогц судалгаанд үндэслэн төрөөс хүн ам, гэр бүл, хүүхэд, залуучууд, хөдөлмөрийн болон ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн, шилжин суурьшигчдын эрхийг хамгаалах, нийгмийн суурь үйлчилгээг тэгш хүргэх, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих талаар баримтлах бодлого, хөтөлбөр хэрэгжүүлж, салбар дундын бодлого зохицуулалтыг сайжруулна” гэж заасан.

Түүнчлэн Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 24 дүгээр тогтоолоор баталсан Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт “Хүний эрхийг дээдэлсэн, цахим засаглалыг дэмжсэн, технологийн аюулгүй, зохистой харилцааг зохицуулсан хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлж, төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийг шинэ түвшинд гаргана” гэж заасан.

Монгол Улсын Их Хурлын 2021 оны 12 дугаар тогтоолоор батлагдсан Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэлд “Цахим орчинд хүний эрхийг хамгаалах хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх”-ээр тусгасан.

Иймд хүний эрх, тэр дундаа хүүхдийн эрхийг дээдэлсэн, хүүхдийн эрх, хөгжил, хамгааллын тогтолцоог бэхжүүлж, хүүхэд, хүүхдүүдийн тэгш эрх, аюулгүй байдлыг хангах, технологийн аюулгүй, зохистой харилцааг зохицуулсан хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх зорилгод үндэслэн энэхүү хуулийн төслийг боловсруулна.

1.2.Практик шаардлага

Цахим орчныг интернэт ашиглагч (хэрэглэгч-хөгжүүлэгч) хувь хүн, хуулийн этгээд, хуулийн этгээдийн эрхгүй байгууллага, төрийн байгууллага болон олон улсын байгууллага, улс орнууд өөрсдийн үйл ажиллагааны зорилго, онцлогт нийцсэн техник хэрэгсэл, программын тусламжтайгаар бүрдүүлж хөгжүүлсээр байгаа бөгөөд тус орчин нь хил хязгаар, орон зай, цаг хугацаанаас үл хамаардаг. Хувийн хэрэгцээ болон ахуйн хэрэглээний гар утас, телевиз, цаг, компьютер, таблет, автомашин, аюулгүй байдлын тоног төхөөрөмж зэрэг өдөр тутмын идэвхитэй хэрэглээний бүхий л зүйлс цахим орчинтой ямар ч саад бэрхшээлгүйгээр холбогдохын зэрэгцээ, интернэтээс шууд хамааралтай болсон нь хүний тэр дундаа хүүхдийн хүмүүжил, ёс суртахуун, эрх, эрх чөлөө, эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлж байна.

Цахим орчны хөгжил хүүхдэд гүнзгий нөлөөлөх болсны сөрөг тал нь цахим дээрэлхэл, гадуурхал, гүтгэлэг, доромжлол, хууль бус контент, сурталчилгаанд өртөх зэрэг байдлаар илэрч, улмаар энэ нь донтох, ёс суртахуун, хүмүүжлийн доголдолтой болох, сэтгэл гутралд орох, эцэст нь амиа хорлоход хүргэх зэрэг тодорхой үр дагаврыг хүүхдэд бий болгох болсон тул цахим орчинд хүүхдийн эрхийг хамгаалах асуудалд онцгойлон анхаарал хандуулах шаардлагыг бий болгосон.

Орчин үеийн цахим хөгжлийн эл сөрөг хүчин зүйлийн нөлөөллөөс хүүхдийн эрхийг хамгаалахтай холбоотой асуудлаар олон улсын байгууллагууд ихээхэн анхаарал хандуулж, олон төрлийн арга хэмжээ зохион байгуулах болсон бөгөөд Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага (OECD)-аас цахим орчинд хүүхдийг хамгаалах чиглэлээр 2012 оны 2 дугаар сарын 16-нд гаргасан Цахим орчин дахь хүүхдийг хамгаалах тухай зөвлөмжөө 2021 оны 5 дугаар 31-ний өдөр шинэчилж, “Цахим орчин дахь хүүхэд” гэсэн нэртэйгээр дахин гаргасан байна. Тус зөвлөмжийн зорилго нь нэг талаас хүүхдийг цахим орчны эрсдэлээс хамгаалах бол, нөгөө талаас цахим орчноос хүүхдэд өгч болох боломж, ашиг тусыг дэмжих, энэ хоёр харилцан хамаарал бүхий хүчин зүйлийн хоорондын тэнцвэрийг бүрдүүлэхэд оршино. Шинэчлэгдсэн зөвлөмжид цахим орчны нарийн төвөгтэй байдлаас үүдэлтэйгээр хүүхдийн хувийн нууц, хувийн мэдээллийг хамгаалах хэрэгцээ, шаардлага нэн чухлаар тавигдаж байгаа болохыг хүлээн зөвшөөрч, олон талын оролцогчдын хүлээх үүрэг, авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг тодорхойлсон байна¹.

Тус зөвлөмж нь дараах үндсэн бүтэцтэй:

- Хүүхдэд зориулсан аюулгүй, үр ашигтай цахим орчныг бий болгоход үйлчлэх зарчмууд;
- Ерөнхий бодлогын хүрээнд засгийн газруудад өгөх зөвлөмж;
- Олон улсын хамтын ажиллагааг дэмжих;
- Цахим үйлчилгээ үзүүлэгч нарыг зааварчилгаагаар хангах² зэрэг болно.

Мөн Европын зөвлөлөөс 2018 оны 9 дүгээр сард “Цахим орчинд хүүхдийн эрхийг хүндэтгэх, хамгаалах болон хэрэгжилтийг хангах тухай удирдамж”-ийг баталсан байна. Европын зөвлөл нь хүний эрхийг хамгаалах зорилго, чиг үүрэг бүхий байгууллага болохын хувьд энэхүү удирдамжаар бүх хүмүүст тэр дундаа хүүхдэд ээлтэй, хүртээмжтэй, аюулгүй цахим орчныг санал болгоход оршино³.

¹ Эдийн засгийн хамтын ажиллагааны хөгжлийн байгууллага (OECD)-аас 2021 оны 5 дугаар 31-ний өдөр гаргасан “Цахим орчин дахь хүүхэд” шинэчилсэн зөвлөмж

² Эдийн засгийн хамтын ажиллагааны хөгжлийн байгууллага (OECD)-аас 2021 оны 5 дугаар 31-ний өдөр гаргасан “Цахим орчин дахь хүүхэд” шинэчлэсэн зөвлөмж

³ Мөн Европын зөвлөлөөс 2018 оны 9 дүгээр сард “Цахим орчинд хүүхдийн эрхийг хүндэтгэх, хамгаалах болон хэрэгжилтийг хангах тухай удирдамж”

ЮНЕСКО-гийн түншлэгч мөн түүний гишүүн Олон Улсын Телекоммуникацийн холбоо (International Telecommunication Union)-ноос Цахим орчинд хүүхдийг хамгаалахтай холбоотой тодорхой зөвлөмжийг 2020 онд гаргасан байна. Энэхүү зөвлөмжийг хүүхэд, эцэг, эх ба багш, аж ахуй эрхлэгч нар болон бодлого тодорхойлогчдод зориулан гаргасан байна.

Түүнчлэн АНУ, Австрали, Япон, Итали, БНСУ, Швед, ОХУ, ИБУИНВУ, БНХАУ зэрэг улс орнууд цахим орчинд хүүхдийн эрхийг хамгаалах талаарх бодлогоо тодорхойлж нарийвчилсан зохицуулалт бүхий хуулиуд баталсан байна.

ДЭМБ-ын судалгаагаар жил бүр 200 сая хүүхэд бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийллийн золиос болдог байна. Үүний тодорхой хувь нь цахим орчинд үйлдэгдэж, жилээс жилд хувь хэмжээ нь нэмэгдэж байгаа бөгөөд интернэт орчин нь мөлжлөг, хүчирхийллийн талбар болж байна⁴.

Цахим орчинд дараах төрлийн зөрчлүүд гарч, хүүхдийн эрх зөрчигдөж байгаа ба энэ нь тусгай зохицуулалт бүхий хуулийн төслийг боловсруулах хэрэгцээ, шаардлагыг тандан судлах чухал шаардлагатай болохыг илэрхийлж байна. Үүнд:

1. Хууль бус агуулга бүхий мэдээлэл;
2. Цахим орчинд харилцаа тогтоохтой холбоотойгоор үүсэх гэмт хэрэг, зөрчил;
3. Цахим орчин дахь ялгаварлан гадуурхалт;
4. Цахим орчин ашиглан сэтгэл санаа болон бие махбодийн дарамтанд оруулах;
5. Хүүхдийн итгэлийг олж, дасгах;
6. Хүүхдийн хувийн мэдээлэл, нууцад халдах зэрэг болно.

Цахим орчинд хүүхдийн эрхийн зөрчлийн асуудал өдөр ирэх тусам нэмэгдэж, хүүхдүүд сургуулийн орчиндоо цахим халдлагад өртөх нь ихэсч, улмаар үүнийг дагасан олон сөрөг үр дагаварууд бий болж байна.

Монгол Улсад хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй хууль тогтоомжоор хүүхдийн эрхийг хамгаалах, хүүхдийг аюулд орохоос урьдчилан сэргийлэх, ялгаварлан гадуурхахгүй байх, хүүхдийн хөгжил, эрүүл мэнд, хүмүүжил, төлөвшилд сөрөг нөлөө үзүүлэхүйц тоглоом, ном, урлагийн бүтээл, мэдээ, мэдээлэл, зар сурталчилгаа, цахим сүлжээнээс хүүхдийг хамгаалах талаарх зохицуулалтууд байгаа боловч үүнийг хэрхэн хэрэгжүүлэх, хүүхдийг сөрөг нөлөө бүхий мэдээллээс хэрхэн хамгаалах, цахим орчинд хүүхдийн эрхийг хамгаалсан үйлдлийг хэрхэн таслах зогсоох, цахим орчинд хүүхдийн эрхийг зөрчсөн үйлдлээс хэрхэн урьдчилан сэргийлэхтэй холбоотой зохицуулалт байхгүй байна.

⁴ <https://gia.gov.mn/12/item/709>

Нэгтгэн авч үзэхэд хууль тогтоомжийн зохицуулалт нь цахим орчинд хүүхдийн эрхийг хэрхэн хамгаалах, цахим гэмт хэргээс тухайлбал, цахим орчин бэлгийн хүчирхийлэл, зүй бус зар сурталчилгаа, хуурамч, мэдээ, мэдээллээс хэрхэн хамгаалах, сөрөг агуулгатай контентийн хандалтыг хязгаарлах, арилгах талаарх эрх зүйн харилцааг цогцоор нь тусгайлан зохицуулаагүй байна.

Иймд цахим орчинд хүүхдийн эрхийг хамгаалах талаар хуулийн төслийг боловсруулах шаардлага үүсээд байна.

Хоёр.Хуулийн төслийн бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

Хуулийн төсөл нь Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 23 дугаар зүйлд заасны дагуу анхдагч хуулийн төсөлд хамаарах бөгөөд үндсэн 5 бүлгээс бүрдэнэ.

Энэ хуулийн зорилго нь цахим орчинд хүүхдийн эрхийг хамгаалах тогтолцоо, цахим орчинд хүүхдийн эрхийг хамгаалах үйл ажиллагаанд баримтлах зарчим, цахим орчинд хүүхдийн эрхийг хамгаалах арга, цахим орчинд хүүхдийн эрхийг хамгаалах үйл ажиллагаанд хяналт тавихтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

1.Нэгдүгээр бүлэгт хуулийн зорилго, үйлчлэх хүрээ, нэр томъёоны тодорхойлолтын талаар тодорхойлно.

2.Хоёрдугаар бүлэгт цахим орчин дахь хүүхэд хамгааллын талаар тусгана.

3.Гуравдугаар бүлэгт цахим орчинд хүүхдийг эрхийг хамгаалах талаар төрийн байгууллагын чиг үүрэг, хоорондын харилцааг зохицуулна.

4.Дөрөвдүгээр бүлэгт хуулийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой гомдол, мэдээлэл гаргах, тэдгээрийг хянан шийдвэрлэхтэй холбоотой зохицуулалтыг тусгана.

5.Тавдугаар бүлэгт хууль зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлага, хууль хүчин төгөлдөр болохтой холбоотой асуудлыг тус тус тусгана.

Гурав.Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсч болох эдийн засаг, нийгэм, эрх зүйн үр дагавар, тэдгээрийг шийдвэрлэх талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний санал

Цахим орчинд хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хууль батлагдсанаар Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэх бөгөөд дотоодын хууль тогтоомжид заасан хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай зохицуулалтууд бүрэн хэрэгжих, цахим орчинд хүүхдийн эрхийн зөрчлөөс хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх нөхцөл бий болно.

Дөрөв.Хуулийн төсөл Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ болон бусад хуультай хэрхэн уялдах, хуулийг хэрэгжүүлэхэд шинээр боловсруулах, хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болсонд тооцох тухай хууль тогтоомжийн талаарх санал

Цахим орчинд хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хуулийн төслийг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол улсын олон улсын гэрээнд нийцүүлэн боловсруулах бөгөөд хуулийн төсөлтэй холбогдуулан Хүүхэд хамгааллын тухай хууль, Хүүхдийн эрхийн тухай хууль, Зөрчлийн тухай хууль, Харилцаа холбооны тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулна.